

Kritické čítanie slovenskej vojvodinskej literatúry na Slovensku v druhej polovici 20. a začiatkom 21. storočia

ADAM SVETLÍK, Oddelenie slovakistiky, Filozofická fakulta, Univerzita v Novom Sade, Srbsko

SVETLÍK, A.: The Critical Reading of Slovak-language Vojvodina Literature Written in the Second Half of the 20th Century and the Early 21st Century
SLOVENSKÁ LITERATÚRA 63, No. 4, p. 244 – 262.

The paper focuses on the analysis of literary critical reception of Slovak-language Vojvodina literature in Slovakia written in the second half of the 20th century and the early 21st century. It examines the literary critical articles written by Slovak authors that were published in Slovakia's literary magazines (*Slovenské pohľady*, *Slovenská literatúra*, *Romboid* etc.) and also partly in the Slovak-language magazine *Nový život* published in Serbia, as well as in some critics' compilation books. The great emphasis is placed on the reconstruction of the causes, the methods and the pace of, as well as the people involved in restoring the severed relations between the two forms of the same literature, i.e. that written in Slovak language, while what is mainly analysed is the changes in the status of Slovak-language Vojvodina literature (from that in the region to that in the enclave) and their impact on the relations between Slovak-language Vojvodina literature and all-Slovakia literature. Close attention is paid to the authors who did or have done literary critical research into Slovak-language Vojvodina literature in the most systematic way (Peter Andruška, Viliam Marčok, Dalimír Hajko, Oliver Bakoš, Etela Farkašová) and who did or have done their share in the full integration of Slovak-language Vojvodina literature into the all-Slovakia literary context.

Key words: Slovak-language Vojvodina literature, enclave, critical reception of literature, literary magazines, integration

Kritická reflexia slovenskej vojvodinskej literatúry¹ na Slovensku priamo súvisí s publikovaním pôvodnej beletristickej a literárnokritickej tvorby Slovákov z Vojvodiny vo vydavateľstvách a časopisoch na Slovensku. Dokumentuje to zvýšený literárnokritický záujem o slovenskú vojvodinskú literatúru na Slovensku v šesťdesiatych rokoch 20. storočia, keď boli obnovené politické a diplomatické vzťahy medzi Československom

¹ Prakticky až do konca deväťdesiatych rokov 20. storočia sa používal termín literárna tvorba juhoslovenských Slovákov. Po rozpade Juhoslávie sa začal používať termín slovenská vojvodinská literatúra a súčasne i označenie slovenská dolnozemska literatúra.

a Juhosláviou, prerušené koncom štyridsiatych rokov, čo malo vplyv aj na to, že slovenské literárne časopisy a knižné vydavateľstvá sa začali sústavnejšie venovať prezentácii literárnej a literárnokritickej tvorby vojvodinských Slovákov. Okrem obnoveného a zvýšeného záujmu o literárnu tvorbu svojej „odlomenej vetvy“ a samokritického, no v podstate predsa len zdvorilostného vyzdvihovania potreby väčšej prítomnosti a adekvátnejšieho hodnotenia tejto literatúry na Slovensku, slovenská literárna kritika, okrem niekoľkých výnimiek, sledovala literárne úsilie vojvodinských Slovákov v danom období poväčšine nesústavne, príležitostne, parciálne a často povrchné. Na druhej strane slovenskí vojvodinskí spisovatelia a literárni kritici hodnotili kritickú reflexiu svojej tvorby na Slovensku ako nedostatočnú, neprimeranú až podceňujúcu, a preto sa o nej otvorene, ale častejšie len v náznakoch, vyjadrovali s nemalou príchuťou rozčarovania a zatrpknutosti.

Tieto frustrácie vo vzťahoch dvoch podôb tej istej, teda slovenskej literatúry pretrvávajú prakticky dodnes, z čoho možno uzavrieť, že sú systémového rázu, spôsobené komplexným vzťahom medzi veľkou (celoslovenskou) a malou (slovenskou vojvodinskou) literatúrou, ktorý je spravidla sprevádzaný pocitmi podceňovania na jednej strane a preceňovania na strane druhej. Problematiku vzťahu medzi celoslovenskou literatúrou a literatúrou vznikajúcou v enklávových, resp. v diasporálnych podmienkach skúmali mnohí slovenskí literárni teoretici (Dionýz Ďurišin, Oskár Čepan, Peter Zajac, Michal Harpáň, Peter Andruška a i.), pričom medzi ich teóriami nie sú podstatnejšie odlišnosti. Rozdiely však vznikali v praktickom fungovaní daných teoretických modelov, lebo teoretická „konštitutívnosť“, „rovnoprávnosť“, „integrovanosť“ sa vo vnútoliterárnych či medziliterárnych vzťahoch v skutočnosti najčastejšie prejavovala ako „cudzosť“, „okrajovosť“, „podradnosť“, „nekompetentnosť“, „sebestačnosť“, slovom minoritnosť, no minoritnosť nielen vo vzťahu enklávových spisovateľov k literatúre väčšinového národa, ale aj vo vzťahu k vlastnej národnej literatúre. Najlepšie to dokumentujú bilingválne či biliterárne pokusy značnej časti slovenských vojvodinských spisovateľov (Paľo Bohuš, Viera Benková, Michal Harpáň, Vítázoslav Hronec, Zlatko Benka, Martin Prebudila a i.) zapojiť sa do väčšinového literárneho kontextu (juhoslovanská, resp. srbská literatúra), ktoré však nevzbudili (očakávaný) čitateľský a literárnokritický záujem a z tohto pohľadu boli neúspešné. Rovnako neúspešné však napriek vynaloženému úsiliu boli aj pokusy jednotlivých slovenských vojvodinských autorov, predovšetkým Vítázoslava Hronca, vyvolať svojou literárnou tvorbou primeraný ohlas kritiky a čitateľov na Slovensku.

Celkovú komplexnosť vzťahu slovenskej vojvodinskej a celoslovenskej literatúry názorne ilustrujú už niektoré staršie polemiky medzi „hornozemskými“ a „dolnozemskými“ literátmi. Jedno z takých nedorozumení vzniklo ešte začiatkom tridsiatych rokov 20. storočia, medzi literárnym kritikom a historikom vojvodinského pôvodu Andrejom Mrázom a slovenským vojvodinským dramatikom Vladimírom Konštantínom Hurbanom (VHV). Polemiku vyvolala Mrázova „povýšenecká“ pripomienka, že Hurban „*v prostredí, v ktorom žije, nachádza asi málo materiálu, obracia zraky za svetom, ktorý mu je vzdialenejší a tým aj stroškotáva, alebo ulpieva na opotrebovaných postojoch*“.² V pole-

² MRÁZ, Andrej: Problémy súčasnej dramatickej tvorby. In: *Slovenské pohľady*, roč. 46, 1930, č. 4, s. 259 – 279.

mickom texte Priateľská odpoveď Andrejovi Mrázovi³ VHV argumentačne podložene popiera Mrázovo tvrdenie a poukazuje na svoje univerzálne tvorivé inšpiračné zriedlo (belehradský, záhrebský, novosadský, viedenský a bratislavský divadelný repertoár) a bohatú domácu literárnu knižnicu...

V tomto kontexte možno odpozorovať i polemický postoj k slovenskej vojvodinskej literatúre Alexandra Matušku, ktorý začiatkom sedemdesiatych rokov 20. storočia v rozhovore so Samuelom Dubovským vyčítavo poukázal na vtedajšie uprednostňovanie juhoslovanských autorov pred slovenskými autormi v časopise *Nový život*, a tým nepriamo naznačil akýsi povýšenecký či sebestačný postoj slovenských vojvodinských Slovákov k vtedajšej literatúre vznikajúcej na Slovensku: „*Váš postoj k nám môže a má byť kritický, nemal by však byť podceňujúci, či dokonca pohŕdavy.*“⁴ Tieto Matuškovy kritické pripomienky treba ale vidieť v dobovom spoločensko-politickom a literárnom kontexte, čo znamená z perspektívy situácie slovenskej literatúry v období tzv. normalizácie a konsolidácie, ktorá zrejme nemohla byť veľmi podnetnou pre Slovákov vo Vojvodine, najmä ak ju porovnáme so „zlatými“, inšpirujúcimi šesťdesiatymi rokmi 20. storočia. Práve preto sa A. Matušku, ktorý mal výrazne empatický, no zároveň i kritický postoj k vojvodinským Slovákom a k ich literárnemu úsiliu, zrejme dotkla určitá rezervovanosť slovenských vojvodinských spisovateľov k slovenskej „konsolidovanej a normalizovanej“ literatúre a ich vtedajšie „slniečnicové“ obracanie sa na juhoslovanskú, predovšetkým srbskú literatúru, v tom období priam prekvitajúcu.

Problém „preceňovania“ či „podceňovania“ vo vzťahu národnej a enklávovej literatúry sa prejavoval aj neskôr, vo veľmi obnaženej podobe ho nastolil Pavol Janík v príznačne pomenovanom texte *Menšina je viac ako väčšina*,⁵ ktorý prečítal na vedeckom seminári *Život a dielo troch...* (Vítázoslav Hronec, Gregor Papuček, Ondrej Štefanko): „*výlučné vedomie minority tu prerastá až za hranice štandardného sebavedomia a predovšetkým v Juhoslávii badať až sklon k ilúziám založeným na sebaaprečňovaní nielen vo vzťahu k okolitému majoritnému obyvateľstvu, ale aj vo vzťahu k Slovákom žijúcim vo svojej materskej krajine.*“

V tomto kontexte možno vnímať aj Hroncov permanentný kritický až polemický vzťah k literatúre na Slovensku, ktorý sa najsústavnejšie prejavuje v jeho dlhoročnej revalorizácii slovenskej literárnej, predovšetkým básnickej tradície a jej, podľa tohto autora, dominantného romantizujúceho charakteru. Na druhej strane, v mnohých Hroncových literárnokritických textoch a tiež v jeho denníkoch cítiť už značnú spisovateľovu zatrpknutosť vyplývajúcu z nevšímavosti a nedocenenia jeho premysleného a bohato navrstveného literárneho diela zo strany slovenskej literárnej verejnosti, a to aj napriek maximálnej osobnej angažovanosti o jeho prezentáciu čitateľom na Slovensku (výber z poézie *Podiel na jablku*, básnická zbierka *Prikre svahy*, romány *Pán vzduchu a kráľov syn* a *Plný ponor*, výber z beletristickej a literárnokritickej tvorby *Dvere na nástupište*).

³ HURBAN, Vladimír Vladimírov: Priateľská odpoveď Andrejovi Mrázovi. In: *Slovenské pohľady*, roč. 46, 1930, č. 6 – 8, s. 267 – 269.

⁴ Literárny kritik Alexander Matuška medzi nami (Rozhovor Samuela Dubovského a Alexandra Matušku). In: *Nový život*, roč. 39, 1987, s. 599 – 601.

⁵ JANÍK, Pavol: Menšina je viac ako väčšina. In: *Život a dielo troch...* (Vítázoslav Hronec, Gregor Papuček, Ondrej Štefanko). Nitra : Spolok slovenských spisovateľov – Filozofická fakulta UKF, 2001, s. 17 – 21. Seminár sa konal 17. mája 2001 na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre.

Práve o tejto neadekvátnej recepcii a skutočnej nedocenenosti slovenskej vojvodinskej literatúry (a kultúry) najčastejšie a najsystematickejšie písal Michal Babiak. Z pozície dvojdomého autora sa Babiak veľmi kriticky vyjadroval o vzťahu Slovenska k literatúre a kultúre vojvodinských Slovákov, čo badať už v jednom z jeho prvých textov o tejto problematike s názvom *Kde sa končí záujem slovenskej literárnej kritiky vo veľmi krutej výstrahe: „Slovenská literárna kritika alebo zmení v pozitívnom smere svoj postoj voči slovenskej literatúre za hranicami, alebo ju pochová.“*⁶

(Samo)kritickosťou, ale zároveň aj prenikavou analýzou kritickej reflexie slovenskej vojvodinskej literatúry na Slovensku je poznačený aj provokačno-polemický text Viliama Marčoka *Je literatúra našich krajanov žijúcich v zahraničí skutočne naša?*⁷ Autor nielen sústavne literárnokriticky sledoval literatúru vojvodinských Slovákov, ale pritom sa aj priamo zapájal do ich literárneho života, keď pravidelne publikoval v časopise *Nový život* a zúčastňoval sa mnohých literárnych podujatí vojvodinských Slovákov, dôkladne analyzoval a zhodnotil vzťah Slovenska k literatúre krajanov, predovšetkým vojvodinských Slovákov. Už v úvode svojej štúdie Marčok tento vzťah definuje ako „schizofrenický“ fenomén, teda ako neprirodzenú rozdvojenosť slovenskej literatúry, pričom zdôrazňuje najmä „macošský“ nezáujem literárnej verejnosti na Slovensku o krajskú literárnu tvorbu: „Okrem náhodných recenzných zmienok o tam vydaných dielach a zriedkavých vydanií antológií či jednotlivých kníh tu akoby o tomto obdivuhodnom fenoméne, ktorý si zaslúži pozornosť už za to, že prežil – a ponechaný sám na seba!, – u nás nikto nič súvislejšie nenapísal.“⁸ Pritom Marčok sa stavia kriticky aj k tendencii na Slovensku krajskú literatúru „hegemonizovať“, „nivelizovať“ jej inakosť a takýmto spôsobom ju „inkorporovať“ do (celo)slovenskej literatúry. Podľa tohto kritika práve takáto nezodpovedajúca recepcia krajskej literatúry potom často vyvolávala u niektorých spisovateľov a kritikov krajskej literatúry prehnaté vyzdvihovanie odlišnosti, svojbytnosti až sebastačnosti, u niektorých literátov až retrográdnú zakotvenosť v insitnosti a lokálpatriotizme. Z tohto dôvodu V. Marčok zvlášť zdôrazňuje potrebu integrujúceho literárnokritického výskumu predovšetkým inovačného prínosu krajskej literatúry do celoslovenského literárneho kontextu, alebo, ako to on definuje, jej „*obohacujúcu inakosť*“, odporozovanú vždy v širších literárnych súvislostiach a konfrontovanú so základnými tvorivými tendenciami v celoslovenskej literatúre.

Okrem už uvádzanej systémovej podmienenosti, teda špecifického charakteru literárnej tvorby vznikajúcej v enklávových podmienkach, na kritickú recepciu slovenskej vojvodinskej literatúry na Slovensku vplývali aj neliterárne, predovšetkým historické, spoločensko-politické a ideologické činitele. Prvou takou závažnejšou historickou udalosťou bol rozpad rakúsko-uhorského štátu po ukončení 1. svetovej vojny, ktorý spôsobil zmenu statusu slovenskej vojvodinskej literatúry a jeho premenu z regionálneho na en-

⁶ BABIAK, Michal: Kde sa končí záujem slovenskej literárnej kritiky. In: *Fórum mladej literárnej kritiky*. Bratislava : Fragment, 1992, s. 16 – 21.

⁷ MARČOK, Viliam: Je literatúra našich krajanov žijúcich v zahraničí skutočne naša? In: *Zborník Matice slovenskej – Literárna veda*. Martin : Matica slovenská, 2001, s. 8 – 18. Išlo o úvodný referát prednesený na medzinárodnom vedeckom seminári *Literárna tvorba Slovákov v zahraničí*, ktorý sa konal 23. a 24. septembra 2010 v Martine.

⁸ Tamže, s. 10.

klávodý vo vzťahu k národnej (slovenskej) literatúre, respektíve na nadobudnutie menšinového charakteru vo vzťahu k literatúre väčšinového národa (národov) v novom štátnom útvare Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov. Zmenená pozícia spôsobila pohotové pragmatické úsilie vojvodinských Slovákov maximálne sa prispôbiť novovzniknutej spoločenskej situácii, predovšetkým pokračovať v udržiavaní blízkych vzťahov s národnou literatúrou, ale zároveň nadviazať aj súběžné kontakty s literatúrami a kultúrami národov žijúcich v spoločnom štáte. Príznačné však je, že okrem už tradične blízkeho vzťahu k srbskej literatúre a kultúre sa Slováci vo Vojvodine už vtedy obracali aj na literatúru iných národov a národností v spoločnom štáte, predovšetkým na Čechov a Chorvátov, a neskôr, v druhej polovici 20. storočia, aj na iné národnosti či národnostné menšiny.

Pre literárne vzťahy medzi Slovákami vo Vojvodine a na Slovensku mali však najradikálnejšie následky ideologické činitele a premeny kulminujúce v roku 1948, keď boli úplne prerušené všetky kontakty medzi literatúrou vznikajúcou na Slovensku a slovenskou vojvodinskou literatúrou. To prakticky znamenalo, že sa literatúra vojvodinských Slovákov v „revizionistickej“ či „titoistickej“, teda nesocialistickej spoločnosti na Slovensku už nevnímala ako súčasť (celo)slovenskej socialistickej literatúry. O praktických následkoch takto vnímanej literatúry na Slovensku azda najlepšie svedčí fakt, že v slovníkoch slovenských spisovateľov a v dejinách slovenskej literatúry, ktoré vychádzali po 2. svetovej vojne prakticky až po *Slovník slovenských spisovateľov* Valéra Mikulu (1999), respektíve po treťi zväzok *Dejín slovenskej literatúry* pripravený kolektívom pod vedením V. Marčoka (2004), nebolo miesto pre slovenských vojvodinských spisovateľov a pre slovenskú vojvodinskú literatúru. Starší dolnozemeckí autori (Félix Kutlík, Gustáv Maršall-Petrovský, Albert Martiš, Jozef Podhradský, Ján Čajak st. a i.) aj slovenskí vojvodinskí autori, ktorí sa natrvalo presťahovali na Slovensko (Andrej Mráz, Zlatko Klátik, Ján Čajak ml. a i.), boli síce zaradení do literárnohistorických syntéz, no prezentácia súdobej tvorby slovenských vojvodinských spisovateľov a literárnych kritikov, respektíve súdobého slovenského vojvodinského literárneho života v literárnohistorických publikáciách vychádzajúcich v povojnovom období na Slovensku sa vôbec nekonala. Situáciu možno ilustrovať prípadom vydávania *Slovníka slovenskej literatúry*, do ktorého boli pôvodne zaradení aj autori z Vojvodiny, no keďže sa v diele nachádzali aj proskribovaní autori z vtedajšej slovenskej emigrácie, prvé do tlače pripravené vydanie slovníka bolo v roku 1979 zošrotované. V neskôr vydané dvojzväzkovej *Encyklopédii slovenských spisovateľov* (1984) tak boli okrem emigrantských spisovateľov vyradení aj slovenskí vojvodinskí autori.

Značný posun v literárnohistorickej reflexii slovenskej vojvodinskej literatúry, najmä vo vnímaní jej miesta v kontexte celoslovenskej literatúry, nastal v deväťdesiatych rokoch 20. storočia po páde totality v Československu. Prvým signálom zmien bolo publikovanie *Bio-bibliografického súpisu súčasných slovenských spisovateľov z Juhoslávie* Víťazoslava Hronca, ktorý vydal ako rozmnoženinu v roku 1990 Literárnovedný ústav SAV v Bratislave. O niekoľko rokov vyšiel aj *Slovník slovenských spisovateľov z Dolnej zeme* (1994) Miroslava Demáka, vydaný v jeho súkromnom vydavateľstve ESA. V polovici deväťdesiatych rokov uverejnil Michal Harpán v časopise *Slovenská literatúra* na dve pokračovania svojrázne krátke dejiny súčasnej slovenskej vojvodinskej literatúry pod

názvom Slovenská literatúra v Juhoslávii po roku 1945.⁹ Spojivom všetkých uvedených publikácií je, že ich v slovenskom prostredí realizovali slovenskí vojvodinskí autori. Indikatívne však je, že sa v takejto praxi pokračovalo aj neskôr a že väčšinu na Slovensku uverejnených literárnohistorických textov o literatúre Slovákov vo Vojvodine napísali slovenskí vojvodinskí, resp. dvojdomí autori. Tak napr. Michal Babiak v *Dejinách slovenskej literatúry III* (2004) V. Marčoka napísal stať Krajanská literatúra (1945 – 2000) a Jarmila Hodoličová v *Dejinách slovenskej literatúry pre deti a mládež po roku 1960* (2010) Zuzany Stanislavovej a kolektívu napísala časť o dejinách slovenskej vojvodinskej literatúry pre deti a mládež. Títo autori, a možno k nim priradiť ešte i Michala Harpáňa, väčšinou písali aj heslá o slovenských vojvodinských autoroch pre iné (knižne vydané aj internetové) slovníky a encyklopédie. Tento údaj naznačuje nielen dôveru slovenských redaktorov, editorov a vydavateľov v odbornosť slovenských vojvodinských literárnych historikov, no zároveň signalizuje nerozhľadenosť, nezáujem a v tom zmysle aj nedostatočnú odbornú kompetentnosť slovenských autorov, pokiaľ ide o slovenskú vojvodinskú literatúru.

Časové vymedzenie témy predloženej štúdie (druhá polovica 20. a začiatok 21. storočia) teda súvisí predovšetkým so zánikom ideologicko-politickej bariéry vo vzťahu dvoch podôb tej istej literatúry, ale zároveň i s rozprúdením literárneho života vojvodinských Slovákov v šesťdesiatych rokoch 20. storočia, keď vrcholila literárna tvorba spisovateľov prvej povojnovej generácie (Paľo Bohuš, Andrej Ferko, Ján Labáth, Michal Babinka, Pavel Mučaji, Miroslav Krivák, Pavel Čáni, Ján Kmeť) a k slovu sa hlásili už i niektorí mladší autori (Juraj Tušiak, Vítazoslav Hronec, Viera Benková, Michal Harpáň). Okrem týchto činiteľov vplývalo na kritickú recepciu slovenskej vojvodinskej literatúry na Slovensku najmä publikovanie diel slovenských vojvodinských autorov vo vydavateľstvách na Slovensku. Prvé knihy slovenských spisovateľov z Vojvodiny na Slovensku v povojnovom období vyšli až v druhej polovici šesťdesiatych rokov. Boli to výbery z básnickej tvorby vtedy najvýznamnejších slovenských vojvodinských básnikov Jána Labátha *Vzbura oblakov* (1965) a Michala Babinku *Bezbožné letá* (1966), ku ktorým napísal doslovy vtedy najvplyvnejší literárny kritik vojvodinských Slovákov Ján Kmeť. Okrem toho v spolupráci vydavateľstva Mladé letá z Bratislavy a Obzor z Nového Sadu vyšli v danom čase aj knihy pre deti Michala Babinku *Cengáčik na dobré ráno* (1968) a *Ako rástol Igorko* (1970) a Juraja Tušiaka *Jednoduché slová* (1969). Výrazným podnetom na rozprúdenie literárnych kontaktov medzi Slovenskom a vojvodinskými Slovákami bolo vtedajšie nadviazanie priamej spolupráce medzi *Slovenskými pohľadmi* a *Novým životom*, v rámci ktorej bolo v roku 1969 zostavené tematické číslo *Slovenských pohľadov*, kde bola predstavená aktuálna literárna, beletristická a literárnokritická tvorba vojvodinských Slovákov.

Vydávanie kníh slovenských vojvodinských autorov na Slovensku pokračovalo aj neskôr, keď vyšli výbery, resp. antológie poézie *Rodisko hmiel* (1981, zostavovateľ M. Harpáň), *Súčasne* (1990, zostavovateľ V. Hronec), *Skutočnosti* (1992, zostavovateľ Maroš Benčaj), *Biele slnko* (1995, zostavovateľ P. Andruška), *Antológia slovenskej krajan-*

⁹ HARPÁŇ, Michal: Slovenská literatúra v Juhoslávii po roku 1945. In: *Slovenská literatúra*, roč. 43, 1995, č. 6, s. 460 – 470; roč. 44, 1996, č. 1 – 2, s. 110 – 120.

skej poézie (2001, zostavovateľ P. Andruška), *Nikam a späť* (2005, zostavovateľ Ladislav Čáni, výber zo slovenskej vojvodinskej poézie Adam Svetlík) a *Medzi dvoma domovmi I* (2008, výber zo slovenskej vojvodinskej poézie M. Harpáš). Na Slovensku vyšli aj tri antológie prózy vojvodinských Slovákov vo výbere M. Harpáša *Svetlá v kozube* (1971), *Hlboké kolaje* (1988) a *Medzi dvoma domovmi II* (2010) a bola publikovaná antológia literárnokritických esejí *Medzi dvoma domovmi III* (2010, zostavovateľ M. Harpáš). Najviac kníh na Slovensku doteraz vydal Vítázoslav Hronec: výber z básnickej tvorby *Podiely na jablku* (1990, výber František Lipka), básnickú zbierku *Príkry svahy* (2014), romány *Pán vzduchu a kráľov syn* (1993) a *Plný ponor* (1999) a napokon autorský výber z celoživotnej tvorby *Dvere na nástupište* (2010). Okrem *Bezbožných liet* vyšiel Michalovi Babinkovi na Slovensku výber z poézie *Sviatok jazier* (1999), ktorého zostavovateľ bol V. Marčok. Paľovi Bohušovi v deväťdesiatych rokoch vyšla na Slovensku jeho predposledná básnická zbierka *Tretia strana mince* (1993) a tiež výber z poézie *Jesenná minca* (1997), ktorý urobil M. Harpáš. Na Slovensku bol publikovaný aj román Zlatka Benku *Striebro piesočného lesa* (1996), tiež Harpášova *Teória literatúry* (1996, následne v niekoľkých reediciách) a výber z literárnokritickej tvorby *Texty a kontexty* (2004), tiež kniha literárnych kritik Jána Kmeťa *Dolnozemske podoby slovenskej sebaúcty* (1996).

Veľavravné je, že prvé literárnokritické texty o literatúre vojvodinských Slovákov v druhej polovici 20. storočia napísal „dvojdomý“ autor Andrej Mráz. Boli to prehľadné články či recenzie o súdobom literárnom úsilí vojvodinských Slovákov,¹⁰ v ktorých autor spravidla v úvode najprv v skratke informoval slovenskú verejnosť o dejinách slovenského vojvodinského literárneho a kultúrneho života a potom už dôkladnejšie priblížil niektoré z prvých v povojnovom období publikovaných kníh, konkrétne romány Miroslava Kriváka *Úsvit nad rovinou* a *Srdcia mladých* a literárnokritické štúdie Jána Kmeťa *Pohľady a portréty*. Z pozície dobrého znalca slovenskej vojvodinskej literatúry, do ktorej sa časťou svojej tvorby aj sám začleňoval, ich zhodnotil veľmi kriticky: Krivákovi zazlieval predovšetkým nedostatočnú nadväznosť na slovenskú literatúru a inšpirovanie sa (len) juhoslovanskou literárnou tradíciou, zatiaľ čo Kmeťovi vytýkal najmä „metodologickú rozháranosť“ a „strácanie sa v ľubovoľných termínoch a neadekvátnych kritériách“, pričom u obidvoch autorov kritizoval nízku jazykovú a stylistickú úroveň ich prác. Príznačné však je, že v texte *Ako ďalej?* z roku 1956 Mráz zvlášť poukazuje na potrebu bližšieho primkynania sa slovenskej vojvodinskej literatúry k literatúre na Slovensku: „Pritom znovu podčiarkujem, že takúto oporu pre svoj literárny vývin mladí slovenskí spisovatelia v Juhoslávii môžu získať predovšetkým na báze svojho tvorivého primknutia sa k celonárodnej slovenskej literatúre.“¹¹ Len o niekoľko rokov neskôr, už v pozmenenom spoločensko-ideologickom kontexte, v článku *V Juhoslávii po slovensky* Mráz už zrovnoprávňuje aj ďalšie dva kontexty, do ktorých sa literatúra vojvodinských Slovákov začleňuje, a tým vlastne „legitimizuje“ jej trojkontextový charakter: „Nazdávam sa, a dokazujú to aj dejiny podielu dolnozemskej literatúry v našej literatúre, že

¹⁰ MRÁZ, Andrej: *Ako ďalej?* In: *Kultúrny život*, roč. 12, 1957, č. 47, s. 8; MRÁZ, Andrej: *V Juhoslávii po slovensky*. In: *Kultúrny život*, roč. 18, 2016, č. 11, s. 4; MRÁZ, Andrej: Súbor štúdií o literárnom živote juhoslovanských Slovákov. In: *Slovenská literatúra*, roč. 11, 1964, č. 2, s. 185 – 188.

¹¹ MRÁZ, Andrej: *Ako ďalej?* In: *Kultúrny život*, roč. 12, 1957, č. 47, s. 8.

každá menšinová literatúra svoj *raison d'être* nadobúda zakotvenosťou v špecifickom prostredí, z ktorého vyrastá a ktorému je adresovaná, a že iba na tejto platforme môže sa organicky začleňovať tak do celonárodnej literatúry, písanej v tom jazyku, ako i do literatúry a života národov v štátnom zväzku, v ktorom existuje.“¹²

Publikovanie výberov z poézie Michala Babinku *Bezbožné letá* a Jána Labátha *Vzbura oblakov* v druhej polovici šesťdesiatych rokov na Slovensku vyvolalo značnú literárnokritickú reakciu, čo dokladajú recenzie V. Marčoka,¹³ Jozefa Gerbóca,¹⁴ Jána Gregorca,¹⁵ Jozefa Bžocha,¹⁶ Imricha Vaška...¹⁷ Pre všetky tieto texty je však spoločné určité „prekvapenie“ posudzovateľov už z faktu existencie literárnej tvorby vojvodinských Slovákov, čo potom zrejme spôsobilo i nedostatočnú kontextualizáciu interpretovanej poézie a jej autorov, konkrétne jej porovnávanie so súdobou básnickou tvorbou na Slovensku a začlenenie Babinku a Labátha do kontextu celoslovenskej literatúry. Zo všetkých recenzentov jedine V. Marčok aspoň čiastočne, z dvojazyčného výberu *Rovina spieva – Raspevana ravnica*, poznal súčasnú poéziu vojvodinských Slovákov, takže básnickú tvorbu Michala Babinku pozoroval aj v širších súvislostiach literatúry vojvodinských Slovákov a zároveň ju konfrontoval so súdobou poéziou, aká sa v tom čase písala na Slovensku. Už touto recenziou V. Marčok, vtedy mladý začínajúci literárny kritik, prejavil nepredstieraný záujem o slovenskú vojvodinskú poéziu a literatúru, ktorej kritickému čítaniu sa neskôr sústavne venoval. Okrem priazne a sympatie mali všetci recenzenti aj kritické pripomienky k literárnej úrovni analyzovanej poézie, najmä k jej jazykovým a štylistickým nedostatkom.

Koncom šesťdesiatych rokov prejavil značný záujem o slovenskú vojvodinskú literatúru literárny kritik a historik Ivan Kusý. Začalo sa to roku 1969 jeho účasťou na oslavách výročia petrovského gymnázia, kde predniesol príspevok Slovenská dolnozemska (vojvodinská) literatúra,¹⁸ a pokračovalo i neskôr v sedemdesiatych rokoch jeho sústavným sledovaním a analyzovaním súdobej literárnej tvorby vojvodinských Slovákov, čo potvrdzujú texty Súčasná próza juhoslovanských Slovákov,¹⁹ Kritiky Víťazoslava Hronca²⁰ a Časopis Nový život a slovenská literatúra v ČSSR.²¹ Kusý sa v nich sústredil hlavne na prozaickú a literárnokritickú tvorbu vojvodinských Slovákov, konkrétne na reflexiu výberu zo súdobej slovenskej vojvodinskej prózy *Svetlá v kozube*, ktorý na Slovensku vydal M. Harpán, a na Hroncovu knihu kritik *Za poetikou*. Obe knihy boli pre Kusého podnetom nielen pre svojrázny literárnohistorický prehľad dejín slovenskej vojvodinskej

¹² MRÁZ, Andrej: V Juhoslávii po slovensky. In: *Kultúrny život*, roč. 18, 2016, č. 11, s. 4.

¹³ MARČOK, Viliam: Neznámy a náš. In: *Kultúrny život*, roč. 22, 1967, č. 19, s. 12.

¹⁴ GERBÓC, Jozef: Vzbura oblakov Jána Labátha. In: *Mladá tvorba*, roč. 11, 1966, č. 3, s. 45.

¹⁵ GREGOREC, Ján: Dynamizmus a dimenzie. In: *Kultúrny život*, roč. 20, 1965, č. 49, s. 4.

¹⁶ BŽOCH, Jozef: Babinka nie je básnikom okrajovým. In: *Romboid*, roč. 2, 1967, č. 2, s. 77 – 79.

¹⁷ VAŠKO, Imrich: Básnik prichádza k svojim. In: *Mladá tvorba*, roč. 12, 1967, č. 5, s. 40.

¹⁸ KUSÝ, Ivan: Slovenská dolnozemska (vojvodinská) literatúra. In: *Petrovské gymnázium vo vývine slovenskej kultúry vo Vojvodine*. Zborník prác zo sympózia 5. a 6. októbra 1969 v Petrovci. Nový Sad, 1969, s. 89 – 93.

¹⁹ KUSÝ, Ivan: Súčasná próza juhoslovanských Slovákov. In: *Nový život*, roč. 25, č. 5, s. 425 – 432.

²⁰ KUSÝ, Ivan: Kritiky Víťazoslava Hronca. In: *Slovenské pohľady*, roč. 95, 1979, č. 10, s. 56 – 59.

²¹ KUSÝ, Ivan: Časopis Nový život a slovenská literatúra v ČSSR. In: *Nový život*, roč. 31, 1979, č. 6, s. 486 – 490.

prózy, ale aj pre zmapovanie vtedy aktuálnych tradicionalisticko-modernistických konfrontácií v literatúre a kultúre vojvodinských Slovákov. V súlade s vtedajším hodnotením slovenskej prozaickej tvorby Kusý síce vyzdvihuje Labáthovo a tiež Hroncovo modernistické úsilie, ale evidentne preceňuje tvorivý potenciál próz, aké vtedy písal Janko Čeman, lebo ich pozoruje predovšetkým v kontexte realistickej poetiky, ktorá už v danom období (začiatok sedemdesiatych rokov) nemala žiadny podnecujúci potenciál. Pre obnovovanie literárnych vzťahov medzi Slovákami vo Vojvodine a Slovenskom mali ale omnoho väčšiu váhu Kusého teoretické úvahy o medziliterárnych a vnútoliterárnych vzťahoch, konkrétne jeho explicitné poukazovanie na nevyhnutnosť i potrebu rovnoprávneho začleňovania sa slovenskej vojvodinskej literatúry do celoslovenského literárneho kontextu a súčasne i do literatúr juhoslovanských národov a národností, dovtedy označovaných za nesocialistické: „*Slovenskú vojvodinskú literatúru možno skúmať v celku dejín slovenskej literatúry, v celku literatúry národov a národností Juhoslávie a relatívne samostatne.*“²² Takouto pozíciou, ale i priamym biliterárnym začleňovaním sa do väčšinového kontextu by slovenskí vojvodinskí spisovatelia mali byť – podľa Kusého – svojráznym mostom medzi celoslovenskou a juhoslovanskou literatúrou.

Okrem I. Kusého v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia novšiu slovenskú vojvodinskú literatúru na Slovensku sústavnejšie literárnokriticky sledovali najmä Július Noge, Daniel Okáli a Zlatko Klátik. Július Noge uverejnil v roku 1973 v *Romboide* krátku recenziu Tušiakovej knihy pre deti *Muška svetluška hračky*²³ a v roku 1978 dvojrecenziu cestopisnej knihy Andreja Čipkára *Návrat do neznáma* a zbierky poviedok Víťazoslava Hronca *Prievan*,²⁴ v ktorej pozitívne zhodnotil najmä Hroncove prózy: „*Hroncov Prievan je jednak filozoficky i tvarove premyslenejší, ako boli podobné prózy u nás (...).*“²⁵ Na súčasnú slovenskú poéziu sú orientované aj tri krátke informatívne recenzie Daniela Okáliho, v ktorých písal o poézii Viery Benkovej,²⁶ o básnických zbierkach Pavla Mučajiho²⁷ a o dvoch knihách Maríny Vyvíjalovej *Básnické dielo Juraja Mučajiho* a *Listy písané v tieni smrti*.²⁸

Zlatko Klátik, dvojdomý, no v Juhoslávii až do konca osemdesiatych rokov 20. storočia proskribovaný literárny kritik a historik, v danom období sústavne sledoval literárny život Slovákov vo Vojvodine a uverejnil o ňom niekoľko literárnokritických textov, z ktorých vyniká najmä príležitostný prehľadný článok *Tridsať rokov Nového života* – časopisu juhoslovanských Slovákov,²⁹ v ktorom zmapoval nielen tridsaťročné dejiny časopisu *Nový život*, ale zároveň dejiny povojnového literárneho života vojvodinských Slovákov. Podobne koncipovaná je aj jeho dlhšia recenzia Prvý súbor štúdií Michala Harpána po slovensky, kde

²² Tamže, s. 487.

²³ NOGE, Július: Pre slovenské deti v Juhoslávii. In: *Romboid*, roč. 8, 1973, č. 8, s. 61.

²⁴ NOGE, Július: Dve knihy prózy. In: *Nový život*, roč. 30, 1978, č. 2, s. 185 – 187.

²⁵ Tamže, s. 187.

²⁶ OKÁLI, Daniel: Slovenská poetka z Juhoslávie. In: *Matičné čítanie*, roč. 9, 1976, č. 19, s. 9.

²⁷ OKÁLI, Daniel: Neutíchol spev básnikov. In: *Matičné čítanie*, roč. 9, 1976, č. 18, s. 10; Pavel Mučaji: Trvanie básnika. In: *Slovenské pohľady*, roč. 102, 1986, č. 8, s. 141 – 142.

²⁸ OKÁLI, Daniel: O tvorbe a živote Juraja Mučajiho. In: *Matičné čítanie*, roč. 4, 1971, č. 16, s. 9.

²⁹ KLÁTIK, Zlatko: *Tridsať rokov Nového života* – časopisu juhoslovanských Slovákov. In: *Slovenská literatúra*, roč. 25, 1978, č. 5, s. 623 – 627.

je posudzovaná publikácia *Priestory imaginácie* len pozadím, na ktorom Klátik dôkladne komentuje témy načrtnuté v recenzovanej knihe: status slovenskej vojvodinskej literatúry, slovenská vojvodinská medzivojnová poézia, typológie povojnovej básnickej a prozaickej tvorby vojvodinských Slovákov a pod.³⁰ Hoci publikáciu zhodnotil vcelku pozitívne („Z úvahy nad Harpáňovou knihou vyplýva poznatok, že ide o vyspelé a ambiciózne chápanie a interpretovanie literárnych javov a procesov...“), mal značné pripomienky k Harpáňovej „univerzalizačnej“ interpretačnej perspektíve: „V opozícii k starším typom práce z tohto prostredia (napr. Jána Kmeťa) Harpáň do značnej miery zanedbáva spoločenský aspekt prístupu k literárnym javom, takže si prostredníctvom jeho výkladu ťažko možno vytvoriť obraz o konkrétno-historickom prostredí, z ktorého literatúra enklávy vyrastala a podľa ktorého sa utvárala. Z obáv, že sa príliš budú vtlačať do pozornosti rodné znamienka lokality alebo periférie, obraz sa príliš univerzalizuje.“³¹ Recenziou je aj Klátikov text Výročie časopisu Svit ako päťdesiat rokov organizovaného literárneho života Slovákov vo Vojvodine,³² no v podstate je to prehľadný literárnokritický článok, v ktorom na základe jednotlivých príspevkov v zborníku nielen hodnotí autorov, no zároveň načrtáva svojrázne dejiny medzivojnovej slovenskej vojvodinskej literatúry.

Na staršie obdobia v kritickej recepcii slovenskej vojvodinskej literatúry na Slovensku v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia sa orientovali literárni historici Augustín Maťovčík, Milan Krajčovič, Rudo Brtáň, Michal Kocák, Alexander Šimkovič, Vladimír Petrik a i. Augustín Maťovčík uverejnil v tomto období dve rozsiahle literárnohistorické štúdié³³ a tiež tri krátke recenzie,³⁴ v ktorých písal o slovenských vojvodinských literátoch z 19. a zo začiatku 20. storočia (Michal Godra, Félix Kutlík a VHV) a posudzoval literárnohistorickú prácu historika Samuela Čelovského. Rudo Brtáň písal o Michalovi Godrovi, Michal Kocák o Jozefovi Podhradskom, Alexander Šimkovič o Jánovi Čajakovi, Vladimír Petrik o Gustávovi Maršallovi-Petrovskom. Milan Krajčovič recenzoval knihy Samuela Čelovského *Mladost' Félix Kutlíka*³⁵ a Jána Kmeťa *Juhoslovenské motívy v slovenskej literatúre*.³⁶

Jednotlivé recenzie a kratšie literárnokritické články v tomto období písali aj iní literárni kritici a historici: Jozef Hvišč, Milan Richter, Karol Rosenbaum, Alexander Matuška,

³⁰ KLÁTIK, Zlatko: Prvý súbor štúdií Michala Harpáňa po slovensky. In: *Slovenská literatúra*, roč. 23, 1976, č. 2, s. 236 – 240.

³¹ KLÁTIK, Zlatko: Prvý súbor štúdií Michala Harpáňa po slovensky. In: *Slovenská literatúra*, roč. 23, 1976, č. 2, s. 238.

³² KLÁTIK, Zlatko: Výročie časopisu Svit ako päťdesiat rokov organizovaného literárneho života Slovákov vo Vojvodine. In: *Slovenské pohľady*, roč. 93, 1977, č. 6, s. 127 – 131.

³³ MAŤOVČÍK, Augustín: Svedectvo dokumentov o živote a činnosti Michala Godru. In: *Nový život*, roč. 33, 1981, č. 5, s. 471 – 485; MAŤOVČÍK, Augustín: Osobnostné a tvorivé kontakty Vladimíra Hurbana Vladimírova so Štefanom Krčmárom. In: *Nový život*, roč. 36, 1984, č. 7, s. 517 – 527.

³⁴ MAŤOVČÍK, Augustín: Samuel Čelovský: *Mladost' Félix Kutlíka*. In: *Slovenské pohľady*, roč. 99, 1983, č. 8, s. 140; MAŤOVČÍK, Augustín: Časopis Nový život v literatúre a kultúre Slovákov vo Vojvodine. In: *Historický časopis*, roč. 33, 1985, č. 5, s. 789; MAŤOVČÍK, Augustín: Čelovský S.: Bibliografia časopisu Náš život. In: *Historický časopis*, roč. 33, 1985, č. 1, s. 151.

³⁵ KRAJČOVIČ, Milan: Čelovský, S.: *Mladost' Félix Kutlíka*. In: *Historický časopis*, roč. 33, 1985, č. 1, s. 133 – 134.

³⁶ KRAJČOVIČ, Milan: Po srbsky o našej histórii. In: *Matičné čítanie*, roč. 4, 1971, č. 16, s. 9.

Peter Andruška, Milan Resutík, František Miko, Viktor Kochol, Dalimír Hajko, Milan Pišút, Michal Chuda, Ľubica Bartalská, Milan Šútovec... Z týchto textov je však zrejmé, že pre slovenskú literárnu kritiku bol najzaujímavejší slovenský vojvodinský autor Michal Harpáň. O Harpáňovej literárnokritickej tvorbe František Miko napísal štúdiu *Syntetické tendencie v literárnovednom výskume*,³⁷ v ktorej analyzoval tri Harpáňove knihy: *Priestory imaginácie*, *Kritické komentáre a Poézia a poetika Michala Babinku*. Už podnázov Mikovho textu (Michal Harpáň a problematika slovenskej literatúry ako národnostnej) naznačuje recenzentovo sústreďenie sa na individuálnu literárnovednú metodológiu M. Harpáňa a zároveň na jej komparatívny rozmer. Miko pozitívne zhodnotil predovšetkým Harpáňov literárnovedný syntetizmus, prostredníctvom ktorého musel „jednak suplovať jednotlivé literárnovedné aktivity, a jednak nadväzovať pri interpretácii literárnych faktov na historické, sociologické a etnografické súvislosti“, pričom zvlášť vyzdvihuje to, že Harpáň „pracuje rovnako esejistickou interpretáciou ako najvlastnejším jazykom kritiky, ako aj s teoretickou analýzou a so systémovými súvislosťami, a nemôže sa zaobiť ani bez komparativistických aspektov“.³⁸ Ako výrazne podnetnú pre komparatívny výskum Miko vidí najmä Harpáňovu dôkladnú analýzu „prelomu“ v statusе slovenskej vojvodinskej literatúry, ktorý sa udial po roku 1918: „Z regionálneho variantu materskej slovenskej literatúry stáva sa ona svojráznym systémom s vlastným vývinovým pohybom, pričom – udržiujúc prirodzene svoje dvojaké finálne vzťahy: v spoločensťve s pôvodnou materskou literatúrou a v novom spoločensťve juhoslovanských literatúr – začína hrať aj istú úlohu prostredníka.“³⁹

Podobne „teoreticky“ je skoncipovaná aj dlhšia recenzia Harpáňovej knihy *Teória literatúry* z pera Milana Šútovca uverejnená roku 1988 v *Slovenských pohľadoch* pod názvom *Nad teóriou literatúry Michala Harpáňa*.⁴⁰ Šútovec vidí Harpáňovu *Teóriu literatúry* ako prvú slovenskú „národnú teóriu literatúry“, ktorú potrebuje mať každá národná literatúra, lebo „je to požiadavka vedeckej doktríny vedecky sformovaného systému poznatkov získaných na národnom literárnom materiáli“.⁴¹ Ako dobrý znalec celého Harpáňovho literárnovedného opusu Šútovec veľmi precízne definuje Harpáňovo metodologické východisko ako „zakotvenosť“ v pôde štruktúrnych a semiotických prístupov, systematické školenie na diele Jána Mukařovského, značný vplyv vedeckého diela Františka Miku a Mikuláša Bakoša a istá sympatia a príchylnosť k tzv. nitrianskej literárnovednej škole“.⁴² Pritom Harpáňovu *Teóriu literatúry* tento kritik nevníma ako nejakú novú „teóriu“ či „školu“, ale skôr ako „sumu štandardných poznatkov v pomerne štandardnom usporiadaní“, ktorá „svojho adresáta vidí predovšetkým vo vysokoškolskom študentovi“.⁴³ Aj keď Šútovec vcelku pozitívne zhodnotil Harpáňovu knihu a jej prínos do slovenskej literatúry, mal aj kritické pripomienky, predovšetkým k určitému vyhýbaniu sa autora

³⁷ MIKO, František: *Syntetické tendencie v literárnovednom výskume*. In: *Nový život*, roč. 34, 1982, č. 1, s. 92 – 94.

³⁸ Tamže, s. 93.

³⁹ Tamže, s. 94.

⁴⁰ ŠÚTOVEC, Milan: *Nad Teóriou literatúry Michala Harpáňa*. In: *Slovenské pohľady*, roč. 104, 1988, č. 1, s. 115 – 124.

⁴¹ Tamže, s. 118.

⁴² Tamže, s. 120.

⁴³ Tamže, s. 121.

rozoberať teoretické problémy, čo vysvetľuje ako jeho „menší sklon k špekulatívnym otázkam a jeho väčšiu obľubu takých látok, čo dávajú možnosť systematického triedenia a výkladu“.⁴⁴ To, s čím sa však Šútovec iste „prepočítal“, je tvrdenie, že Harpáňova *Teória literatúry* „nie je určená pre nás tu na Slovensku“;⁴⁵ jej početné reedície práve na Slovensku toto Šútovcovo tvrdenie už dávno aj prakticky popreli. Okrem spomenutých dôkladných analýz Harpáňovej literárnovednej činnosti písali kratšie príspevky o jeho kritickom čítaní literatúry aj iní slovenskí recenzenti: Peter Andruška (v *Romboide*) a Milan Resutík (v *Slovenských pohľadoch*) posudzovali jeho súbor štúdií *Kritické komentáre*, Dalimír Hajko v roku 1983 v *Novom živote* písal o jeho monografii *Poézia a poetika Michala Babinku*, zatiaľ čo Viktor Kochol v roku 1982 v *Novom živote* posudzoval jeho antológiu slovenskej vojvodinskej poézie *Rodisko hmiel*.

O Víťazoslavovi Hroncovi, o druhom významnom literátovi vojvodinskej literatúry, písal v tomto období okrem Ivana Kusého aj Tomáš Winkler, ktorý v roku 1970 uverejnil krátku informatívnu recenziu zbierok básní Viery Benkovej *Variácie* a Víťazoslava Hronca *Hviezdy, pobrežie*,⁴⁶ a Pavol Plutko, ktorý recenzoval Hroncovu *Antológiu slovenskej poézie 20. storočia*.⁴⁷ Omnoho prehĺbenejší pohľad na Hroncovu kritickú činnosť v texte *Medzi metódou a evokáciou* podal literárny kritik Fedor Matejov.⁴⁸ Už na začiatku svojho posudku Hroncovej knihy *Svet básnického obrazu* posúva literárnokritickú činnosť slovenského vojvodinského autora do kontextu vtedy nanajvýš aktuálnych literárnokritických kníh Františka Miku *Umenie lyriky* a Valéra Mikulu *Hľadanie systému obraznosti*. Matejovova posudzovacia perspektíva naznačuje jeho jednoznačné úsilie začleniť Víťazoslava Hronca do celoslovenského literárneho kontextu, bez akejkoľvek „enklávovej zľavy“. Ako Hroncov najväčší prínos do celoslovenskej literatúry v posudzovanej knihe Matejov vidí autorov ambiciózny pokus „o fenomenologický rozbor básnického textu“ a o konfrontáciu „súčasných slovenských a srbských básnikov“, no k dosahom tohto jeho úsilia a najmä k uplatnenej „fenomenologickej metóde“ slovenský kritik má už aj značné rezervy, lebo sa podľa neho Hronec „vo svojich interpretáciách s touto situáciou literárnej vedy nevyrovnáva; nadväzuje skôr na juhoslovanskú odbornú filozofickú, prekladovú a esejisticko-žurnalistickú recepciu fenomenologických autorit a textov. Osciluje medzi nábehmi ku konštitutívnej analýze diela (v zmysle Romana Ingardena) a existenciálnym výkladom témy: vychádza z lyrickej situácie básne, v ktorej identifikuje alebo ktorej podkladá istý problém z repertoáru fenomenológie, cez túto prizmu potom sleduje motiviku a obraznosť. Interpretačné čítanie vyznieva buď ako demonštrácia zvolenej metódy, alebo ako zážitková, esejistická evokácia obsahovej náplne básne“.⁴⁹

V deväťdesiatych rokoch 20. storočia, teda po páde totalitných režimov v Československu a v Juhoslávii, už neboli žiadne ideologické prekážky vo vzťahu medzi celoslo-

⁴⁴ Tamže, s. 120.

⁴⁵ Tamže, s. 124.

⁴⁶ WINKLER, Tomáš: Dvaja z našich. In: *Slovenské pohľady*, roč. 86, 1970, č. 8, s. 112 – 113.

⁴⁷ PLUTKO, Pavol: Víťazoslav Hronec: Antológia slovenskej poézie 20. storočia. In: *Slovenské pohľady*, roč. 103, 1987, č. 5, s. 117 – 118.

⁴⁸ MATEJOV, Fedor: Medzi metódou a evokáciou. In: *Slovenské pohľady*, roč. 105, 1989, č. 10, s. 129 – 131.

⁴⁹ Tamže, s. 130.

venskou a slovenskou vojvodinskou literatúrou. Na druhej strane tieto vzťahy sa z inštitucionálnych medzištátnych foriem posúvali na individuálne kontakty literátov zo Slovenska a z Vojvodiny, v najlepšom prípade na nadväzovanie spolupráce medzi jednotlivými literárnymi a kultúrnymi inštitúciami, organizáciami, vydavateľstvami a literárnymi časopismi. Konkrétne ide o spoluprácu niektorých slovenských vojvodinských inštitúcií (Vydavateľstvo Slovenského vydavateľského centra, Ústav slovenskej kultúry, Oddelenie slovakistiky Filozofickej fakulty Univerzity v Novom Sade) so Spolkom slovenských spisovateľov, Ústavom slovenskej literatúry SAV a s viacerými periodikami (*Slovenské pohľady*, *Literárny týždenník*, *Romboid*, *Slovenská literatúra*), ale tiež s jednotlivcami, z ktorých treba uviesť predovšetkým P. Andrušku, V. Marčoka, D. Hajka, Olivera Bakoša a Etelu Farkašovú, ktorí v poslednom štvrtstoročí najsústavnejšie literárnikriticky sledovali slovenskú vojvodinskú literatúru.

Svoje prvé literárnokritické recenzie a články o slovenskej vojvodinskej či dolnozemskej literatúre Peter Andruška (1943), spisovateľ, redaktor a literárny vedec, začal uverejňovať koncom sedemdesiatych rokov a táto jeho činnosť kulminovala na prelome 20. a 21. storočia. Pre Andruškov literárnokritický a literárnohistorický výskum slovenskej vojvodinskej literatúry je príznačné predovšetkým to, že ho najčastejšie realizoval v dolnozemskej literárnom kontexte, ktorý sa začiatkom deväťdesiatych rokov, najmä po obnovení časopisu *Dolnozemský Slovák*, znovu začal uplatňovať vo výskume literárnej tvorby Slovákov vo Vojvodine, Rumunsku a v Maďarsku. P. Andruška v danom čase sústavne literárnokriticky posudzoval najaktuálnejšie knižné publikácie slovenských vojvodinských autorov (zbierku básní *Triumfálny postrk* a memoáre *Päť rokov bez tmy* Paľa Bohuša, literárnokritické knihy *Svet básnického obrazu* a *Generácia vo vlastnom tieni* a román *Pán vzduchu a kráľov syn* Vítázoslava Hronca, romány *Striebro piesočného lesa* a *Anjelský pád* Zlatka Benku, zbierku básní Viery Benkovej *Heroica slovaca* a i.⁵⁰), aby sa neskôr pokúsil aj o dlhšie štúdie koncipované ako portréty (Vítázoslav Hronec, Paľo Bohuš, Michal Harpáš),⁵¹ prehľady (Literárnovedná tvorba Slovákov z Vojvodiny,⁵² Marginalie o jednom desaťročí v literárnej vede /a kritike/ vojvodinských Slovákov⁵³), literár-

⁵⁰ ANDRUŠKA, Peter: Proti zlu ľudskosť (a básne). In: *Nový život*, roč. 44, 1992, č. 11 – 12, s. 251 – 253; ANDRUŠKA, Peter: Paľo Bohuš: Päť rokov bez tmy. In: *Romboid*, roč. 27, 1992, č. 1, s. 93 – 94; ANDRUŠKA, Peter: Dve literárnokritické knihy Vítázoslava Hronca. In: *Romboid*, roč. 27, 1992, č. 1, s. 93 – 94; ANDRUŠKA, Peter: Priestor medzi priestormi, čas medzi časmi. In: *Slovenské pohľady*, roč. 4 (110), 1994, č. 4, s. 146 – 148; ANDRUŠKA, Peter: Preborený do vlastnej minulosti. In: *Nový život*, roč. 49, 1997, č. 11 – 12, s. 22 – 23; ANDRUŠKA, Peter: Súkromná oslava slovenského slova. In: *Literárny týždenník*, roč. 11, 1998, č. 5, s. 7.

⁵¹ ANDRUŠKA, Peter: Pozerať odinakaľ alebo pokus o pochopenie Vítázoslava Hronca. In: *Nový život*, roč. 54, 2002, č. 5 – 6, s. 318 – 320; ANDRUŠKA, Peter: Literárna tvorba Paľa Bohuša o človekovi a o krajine nielen na Dolnej zemi. In: *Osobnosti a osobitosti dolnozemskej kultúry*. Nitra : Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, 2005, s. 120 – 126; ANDRUŠKA, Peter: Harpášov literárnovedný a literárnokritický zápas o identitu. In: *Osobnosti a osobitosti dolnozemskej kultúry*. Nitra : Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, 2005, s. 126 – 130.

⁵² ANDRUŠKA, Peter: *Slovenčina a slovenská kultúra v živote zahraničných Slovákov*. Nitra : Filozofická fakulta UKF, 2002, s. 27 – 45.

⁵³ ANDRUŠKA, Peter: *Femomén literatúry v kultúrnych kontextoch*. Nitra : Filozofická fakulta UKF, 2002, s. 52 – 61.

nohistorické state (Dve storočia slovenskej literatúry z Vojvodiny,⁵⁴ Literatúra dolnozems-
ských Slovákov⁵⁵ a Slováci na Dolnej zemi⁵⁶) a literárnoteoretické štúdie (Položenie
menšinových literatúr,⁵⁷ Literárna tvorba v procesoch národného sebaspoznávania⁵⁸),
ktoré publikoval časopisecky, v zborníkoch i v monografiách.

Na rozdiel od väčšiny kritikov zo Slovenska, ktorým pri posudzovaní jednotlivých
diel slovenských vojvodinských autorov spravidla prekážala značná nezorientovanosť
v širších súvislostiach literárnej tvorby Slovákov vo Vojvodine, v interpretáciách P. An-
druška tento problém už necítiť, lebo je evidentné, že tento kritik od 2. polovice osemdesia-
tych rokov sústavne čítal a sledoval slovenskú vojvodinskú literatúru a túto svoju skúsenosť
potom využíval pre komplexnejší rozbor početných recenzovaných kníh, ale aj na literárno-
historické syntézy a na koncipovanie prakticky prvých dejín slovenskej vojvodinskej litera-
túry, ktoré napísal autor zo Slovenska. Pre Andruškove dejiny, ktoré publikoval v troch va-
riantoch, je príznačné spoliehanie sa na literárnokritické authority pri výskume povojnového
období v literárnych dejinách vojvodinských Slovákov, zatiaľ čo vo výskume povojnového
obdobia sa už vo väčšej miere orientuje na vlastné kritické čítanie literárnej tvorby Slová-
kov z Vojvodiny. Zatiaľ čo prvá „verzia“ týchto dejín publikovaná v roku 1994 v knihe *Li-
terárna tvorba Slovákov z Dolnej zeme* mala primárne informujúcu, v značnej miere i pro-
pagujúcu funkciu, pričom bola určená predovšetkým čitateľom na Slovensku, Andruškove
neskoršie publikované dejinné prehľady slovenskej vojvodinskej literatúry, publikované
v knihách *Literárna tvorba národnostných menšín* a *Krajanská literatúra a kultúra*, sú pre-
hlbenejšie a vo väčšej miere prinášajú aj nové, originálne autorove kritické postrehy.

To, čo však v Andruškovom kritickom čítaní slovenskej vojvodinskej literatúry naj-
častejšie vyvstalo, je jej výskum z perspektívy ďalších dvoch kontextov, teda kontextu
juhoslovanského a celoslovenského, v ktorých sa táto literatúra realizuje. Ak aj pripustí-
me, že juhoslovanský, predovšetkým srbský kontext P. Andruška aj objektívne nemohol
dôkladnejšie poznať z dôvodu jazykovej bariéry, potom už jeho zjavné „zanedbáva-
nie“ celoslovenského literárneho kontextu pri interpretácii diel slovenských vojvodin-
ských spisovateľov, v ktorom je ako literárny vedec a zároveň i spisovateľ evidentne
dobré zorientovaný, sa v jeho kritikách už pociťuje ako značný nedostatok. Poukazujú na
to aj kritické slová V. Marčoka, ktorý síce priznáva Andruškovi prvélezecké miesto a iste
aj najväčší prínos v obnovovaní záujmu o literatúru Slovákov vo Vojvodine na Slovensku
v deväťdesiatych rokoch, no zároveň mu kriticky vyčíta, že nehovorí tiež o tom, ako slo-
venská vojvodinská literatúra „korešponduje s literatúrou tu, v „starej vlasti“, čo prináša
nové“, teda že nepíše „o odlišnostiach a inšpirujúcich hodnotách“.⁵⁹ Tento nedostatok

⁵⁴ ANDRUŠKA, Peter: *Literárna tvorba Slovákov z Dolnej zeme*. Bratislava : Vydavateľstvo Odkaz, 1994.

⁵⁵ ANDRUŠKA, Peter: *Literárna tvorba národnostných menšín*. Bratislava : Vydavateľstvo Odkaz a Filo-
zofická fakulta UKF, 2000.

⁵⁶ ANDRUŠKA, Peter: *Krajanská literatúra a kultúra*. Nitra : Filozofická fakulta UKF, 2003.

⁵⁷ ANDRUŠKA, Peter: *Literárna tvorba národnostných menšín*. Bratislava : Vydavateľstvo Odkaz a Filo-
zofická fakulta UKF, 2000.

⁵⁸ ANDRUŠKA, Peter: *Osobnosti a osobitosti dolnozemskej kultúry*. Nitra : Fakulta stredoeurópskych štú-
dií UKF, 2005.

⁵⁹ MARČOK, Viliam: Je literatúra našich krajanov žijúcich v zahraničí skutočne naša? In: *Zborník Matice
slovenskej – Literárna veda*. Martin : Matica slovenská, 2011, s. 12.

P. Andruška však čiastočne kompenzoval tým, že slovenskú vojvodinskú literatúru spravidla skúmal aj v jej štvrtom kontexte – dolnozemskom, čo znamená, že vo väčšine svojich syntetizujúcich literárnohistorických štúdií si všímal aj spoločné a odlišné znaky literárnej tvorby Slovákov v Juhoslávii (neskôr v Srbsku, resp. vo Vojvodine), v Rumunsku a v Maďarsku.

Kritické čítanie slovenskej vojvodinskej literatúry vysokoškolského pedagóga a literárneho vedca Viliama Marčoka (1935 – 2013) nedosahuje svojím rozsahom rozmery rovnako zameranej činnosti P. Andrušku, no na druhej strane ju prevyšuje komplexnosťou a prenikavosťou interpretácií, a najmä komparatívno-integrujúcim rozmerom, teda sústavným začleňovaním literárnej tvorby Slovákov z Vojvodiny do kontextu celoslovenskej literatúry. Takýto prístup k slovenskej vojvodinskej literatúre Marčok naznačil už vo svojej recenzii výberu z Babinkovej básnickej tvorby *Bezbožné letá* v polovici šesťdesiatych rokov, no naplno ho rozvinul v deväťdesiatych rokoch 20. storočia a v prvom desaťročí 21. storočia, keď sa podujal aj prakticky, teda nielen na úrovni teoretických modelov, „integrovat“ slovenskú vojvodinskú literatúru do kontextu celoslovenskej či národnej literatúry. Naznačilo to už priam programové vystúpenie na 32. literárnej porade vojvodinských Slovákov v roku 1990 v Novom Sade, kde predniesol príspevok veľavravného pomenovania Ako sa u nás mení vzťah k vašim literárnym úsiliam,⁶⁰ v ktorom naznačil svoje videnie hlavnej príčiny „komunikačného skratu“ medzi celoslovenskou a slovenskou vojvodinskou literatúrou: „Ešte v 60. rokoch prevládala predstava, podľa ktorej vaša literatúra má význam len pre vás ‚tu dole‘ – ako hovorievate o svojej žirnej Vojvodine. Pripadala nám akosi priveľmi čajakovsko-horalovsko-urbankovská.“⁶¹ Podľa Marčoka sa však takýto postoj literátov zo Slovenska k slovenskej vojvodinskej literatúre postupne v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia menil, takže ani neprekvapuje jeho optimistický náhľad na aktuálny stav a na perspektívu týchto vzťahov: „Za posledných desať rokov sa citeľne zmenil aj vzťah viacerých z nás k vášmu Novému životu a vôbec k vašej knižnej produkcii. Už sa po nich nesiahla sporadicky z povinnosti, ale ich vyhladávame, lebo očakávame čosi nového, čoho u nás niet, alebo nie v tej miere.“⁶² Žiaľ, takýto inovačný potenciál slovenskej vojvodinskej literatúry, aký videl, alebo chcel v tom čase vidieť V. Marčok, postupne chabol, a to v miere, v akej upadala aj celková slovenská vojvodinská literatúra, ktorá čoraz menej toho „nového“ mohla ponúknuť záujemcom na Slovensku. Tento pád neznemožnila a nezastavila ani Marčokova neskoršia sústavná, vyše dvadsaťročná nezištná pomoc vo zviditeľňovaní slovenskej vojvodinskej literatúry na Slovensku a následne i v jej integrácii do kontextu celoslovenskej literatúry.

Vo svojom kritickom čítaní literatúry Slovákov vo Vojvodine sa V. Marčok zameriaval predovšetkým na tvorbu V. Hronca a M. Harpáňa, no pritom kriticky písal aj o M. Babinkovi (predslov k výberu z jeho básnickej tvorby *Sviatok jazier*),⁶³ M. Dudkovi,⁶⁴

⁶⁰ MARČOK, Viliam: Ako sa u nás mení vzťah k vašim literárnym úsiliam. In: *Nový život*, roč. 42, 1990, č. 7 – 8, s. 331 – 332.

⁶¹ Tamže, s. 331.

⁶² Tamže, s. 332.

⁶³ MARČOK, Viliam: Heretik s básňou v tele. In: *Nový život*, roč. 52, 1999, č. 5 – 6, s. 318 – 320.

⁶⁴ MARČOK, Viliam: Po treťom čítaní zbierok Miroslava Dudka *Krátky dych* a *Posuvná hranica*. In: *Nový život*, roč. 48, 1996, č. 9 – 10, s. 14 – 15.

Z. Benkovi.⁶⁵ O M. Harpáňovi písal hlavne príležitostne, čo však v jeho prípade neznamenalosť oslavne a povrchne, lebo v textoch⁶⁶ z perspektívy dobrého znalca celoživotnej Harpáňovej tvorby Marčok dôkladne analyzoval a zhodnotil jeho literárnovednú činnosť, ktorá podľa neho prešla dráhu od „individuálne-intuitívneho kritického postoju ku kritickému postoju štrukturalisticky kontrolovanému, spoločensky a kultúrne zakotvenejšiemu“.⁶⁷ Podobne sústavne a dôkladne skúmal Marčok literárnu tvorbu V. Hronca,⁶⁸ podčiarkujúc najčastejšie Hroncov význam, no zároveň jeho nedocenenosť v slovenskej literatúre: „Lebo čím viac rozmýšľam o význame literárneho výkonu V. A. H., tým viac sa mi tisne do vedomia predstava, v ktorej si ho naša individuálna skúsenosť (vrátane národnej!) zaujato, a v dôsledku toho ‚metodicky nesústredená‘ poézia a celá kultúrna epocha minulého storočia stvorila ako ‚viečko‘ (!), na ktoré nám akoby v stave vlastnej ‚agónie‘ – o ktorej sa toľko hovorí a píše! – v kondenzovanej skratke a zrýchlenom slede premietla svoj modernistický utopistický a chaotický beh života.“⁶⁹

V *Dejinách slovenskej literatúry III* po prvý raz začlenil povojnovú slovenskú vojvodinskú literatúru do celonárodných literárnych dejín. Avšak už aj predtým a takisto aj potom skúmal slovenskú vojvodinskú literatúru integrujúco, teda predovšetkým v kontexte celoslovenskej literatúry, čo kulminovalo najmä v jeho literárnohistorických a literárnoteoretických štúdiách zaradených do monografie o postmoderných tendenciách v slovenskej (a svetovej) literatúre *V poschodovom labyrinte*.⁷⁰ Popri tvorbe najvýznamnejších slovenských postmoderných autorov, akými sú Pavel Vilikovský či Pavel Hružík, Marčok analyzuje tiež postmodernú tvorbu V. Hronca a sčasti i Z. Benku, M. Dudka, L. Čániho, Kataríny Hricovej, Jaroslava Supka a iných, prisudzujúc slovenským vojvodinským autorom v nejednom ohľade i prvolezeckú pozíciu v udomácnovaní postmodernej poetiky v slovenskej literatúre: „Jediným našim básnikom, ktorý sa cieľavedome rozhodol písať v duchu postmodernej, bol vojvodinský Víťazoslav A. Hronec, a to od polovice 70. rokov, keď sa u nás o postmoderne vôbec neuvažovalo.“⁷¹

Napriek tomu, že Dalimír Hajko (1944), filozof a esejista, uverejnil svoj prvý literárnokritický text o literatúre vojvodinských Slovákov – recenziu Harpáňovej monografie *Poézia a poetika Michala Babinku* – už v roku 1983,⁷² na sústavné kritické čítanie slovenskej vojvodinskej literatúry sa podobral až v 21. storočí, keď napísal niekoľko literárnokri-

⁶⁵ MARČOK, Viliam: Odvaha k pozitívnej vízii. In: *Nový život*, roč. 49, 1997, č. 11 – 12, s. 16 – 18.

⁶⁶ MARČOK, Viliam: Človek na svojom mieste. In: *Nový život*, roč. 46, 1994, č. 4 – 6, s. 19 – 21; MARČOK, Viliam: Tretí oheň medzi dvoma ohňami. In: *Nový život*, roč. 47, 1995, č. 5 – 6, s. 14 – 15; MARČOK, Viliam: Výkon literárneho teoretika. In: *Nový život*, roč. 48, 1996, č. 1 – 2.

⁶⁷ MARČOK, Viliam: Človek na svojom mieste. In: *Nový život*, roč. 46, 1994, č. 4 – 6, s. 20.

⁶⁸ MARČOK, Viliam: Fenomén V. A. H. – čiže stretnutie s neznámym. In: *Nový život*, roč. 54, 2002, č. 5 – 6, s. 315 – 318; MARČOK, Viliam: Esej ako pokus o iné. In: *Nový život*, roč. 57, 2005, č. 5 – 8, s. 146 – 147; MARČOK, Viliam: Z/vody čítania cudzími textami. In: *Rozhovory s textami*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2011, s. 286 – 302.

⁶⁹ MARČOK, Viliam: Fenomén V. A. H. – čiže stretnutie s neznámym. In: *Nový život*, roč. 54, 2002, č. 5 – 6, s. 317.

⁷⁰ MARČOK, Viliam: *V poschodovom labyrinte*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2010.

⁷¹ Tamže, s. 245.

⁷² HAJKO, Dalimír: Michal Harpáň: Poézia a poetika Michala Babinku. In: *Slovenské pohľady*, roč. 99, 1983, č. 11, s. 142 – 144.

tických esejí o slovenskej vojvodinskej literatúre, predovšetkým poézii, a v roku 2013 tieto texty čiastočne upravil, doplnil a publikoval v knihe *Dozrievanie do skutočnosti a dozrievanie do sna*.⁷³ O najnovšej básnickej tvorbe väčšiny aktívnych slovenských vojvodinských básnikov (Daniel Pixiades, Viera Benková, Michal Ďuga, Zlatko Benka, Miroslav Dudok, Martin Prebudila, Michal Bíreš a Miroslava Dudková) píše Dalimír Hajko predovšetkým z perspektívy filozofa, čo znamená, že interpretácia poézie pre neho predstavuje len pozadie pre „*hľadanie hraníc pôsobnosti umeleckého diela*“ a „*pátranie po tých jeho významoch, ktoré majú širšiu, všeľudskú platnosť*“. Práve preto sa vo svojich esejach Hajko zameriava spravidla len na niektoré vymedzené témy či rozmery poézie jednotlivých básnikov, ktoré naznačuje už v podnázvoch jednotlivých statí (*Daniel Pixiades – Identita ako sebaujavenie; Michal Ďuga – Mlčanie dôvery; Martin Prebudila – Keď zomiera láska...*), zatiaľ čo si vo vytváraní nevyhnutného širšieho literárneho kontextu slovenskej vojvodinskej literatúry pre interpretáciu konkrétneho básnického textu najčastejšie „vypomáha“ literárnokritickými textami iných kritikov (M. Harpáň, V. Hronec, M. Babiak a i.).

Podobnú symbiózu literatúry s filozofiou alebo prepojenosť estetického a literárno-vedného myslenia vidno aj v esejach a štúdiách o slovenskej vojvodinskej literatúre Olivera Bakoša (1953), uverejňovaných časopisecky a neskôr v knihe *Básnik a vec*.⁷⁴ Bakoš sa o slovenskú vojvodinskú literatúru zaujíma od 2. polovice deväťdesiatych rokov, pričom k jej kritickému čítaniu sa stavia výrazne empaticky: píše o literátoch, ku ktorých tvorbe má jednoznačne afektívny postoj. Za posledných dvadsať rokov napísal tri príležitostné texty o M. Harpáňovi a jeho literárno-vednej činnosti, resp. o jeho knihách *Teória literatúry* a *Zápas o identitu*,⁷⁵ tiež veľmi zasvätené posudzoval knihy *Literatúra a kontext* Michala Babiaka⁷⁶ a *Almagest* Vítazoslava Hronca,⁷⁷ no najprehľadnejšie sú jeho interpretácie poézie Paľa Bohuša zaradené do knihy *Básnik a vec*. V troch štúdiách (*Básnik a jeho vec*, *Vec a jej básnik* a *Básnik a slovo*) dôkladne interpretuje tri Bohušove básne (*Motyka*, *Konopa* a *Slovo*), zamýšľajúc sa nad zmyslom a podstatou bytia, písaného slova, poézie. Zároveň sa veľmi prenikavo ponára do básnikovej poézie a poetiky: „*Básnikmi sa ľudia rodia, ale nestávajú. Paľo Bohuš sa ním narodil. Prešiel svoju púť tak, ako sľúbil: celý obrovský svet naplnil ako gotický chrám iba svojou vnútornou bolesťou a láskou. Neublížoval, a ako básnik nehľadal ľudskú malosť, iba volal k povinnosti – rozťínal svet iba ostrím etiky, aby mu vnútil podobu chrámu*.“⁷⁸

V poslednom desaťročí písala o slovenskej vojvodinskej literatúre najsústavnejšie a vskutku i najviac spisovateľka, filozofka a literárna kritička Etela Farkašová (1943). Sú

⁷³ HAJKO, Dalimír: *Dozrievanie do skutočnosti a dozrievanie do sna*. Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum, 2013.

⁷⁴ BAKOŠ, Oliver: *Básnik a vec*. Nadlak : Vydavateľstvo KVS IVANA KRASKA a Vydavateľstvo M. Demáka ESA, 2000.

⁷⁵ BAKOŠ, Oliver: Michal Harpáň: Teória literatúry. In: *Tvorba*, roč. 5 (14), 1995, č. 8, s. 32; BAKOŠ, Oliver: Národnostná literatúra v medziliterárnom kontexte. In: *Os*, roč. 4, 2000, č. 12, s. 78 – 79; BAKOŠ, Oliver: Félix aestheticus. In: *Nový život*, roč. 66, 2014, č. 7 – 8, s. 47 – 49.

⁷⁶ BAKOŠ, Oliver: Literatúra a kontext Michala Babiaka. In: *Os*, roč. 4, 2000, č. 3, s. 75 – 76.

⁷⁷ BAKOŠ, Oliver: *Almagest* Vítazoslava Hronca. In: *Os*, roč. 4, 2000, č. 6, s. 61 – 62.

⁷⁸ BAKOŠ, Oliver: *Básnik a vec*. Nadlak : Vydavateľstvo KVS IVANA KRASKA a Vydavateľstvo M. Demáka ESA, 2000, s. 124.

to väčšinou recenzie najnovších kníh slovenských vojvodinských autorov (Viera Benková, Samuel Boldocký, Samuel Čelovský, Jarmila Hodoličová, Martin Prebudila, Adam Svetlík, Michal Babiak a i.⁷⁹), ktoré autorka uverejňovala v *Literárnom týždenníku* a v *Slovenských pohľadoch*, a následne ich prevzal časopis *Nový život*. Aj napriek tomu, že Farkašovej interpretácie sú pozorné, dôkladné a prenikavé, využívajú autorkinu bohatú spisovateľskú a filozofickú skúsenosť, predsa v podstate ide o empatické kritické čítanie literatúry, ktoré má v prvom rade informujúcu, propagujúcu a integrujúcu funkciu, oboznamuje slovenskú literárnu verejnosť s literárnymi úsiliami vojvodinských Slovákov a zároveň začleňuje recenzované diela slovenských vojvodinských autorov do celoslovenského literárneho kontextu. Takúto funkciu má aj Farkašovej pravidelná rubrika v *Slovenských pohľadoch* pomenovaná *Z literatúry zahraničných Slovákov*, v ktorej už niekoľko rokov sústavne a z pozície dobrej znalkyne slovenskej vojvodinskej literatúry posudzuje najnovšie čísla časopisu *Nový život*. Osobné priateľské kontakty s najvýznamnejšími slovenskými spisovateľmi využila E. Farkašová aj na realizáciu seriálu literárnych rozhovorov, ktoré uverejňovala najprv časopisecky a následne ich zhrnula do spoločnej knihy so slovenskou vojvodinskou spisovateľkou Vierou Benkovou s príznačným názvom *Zbližovanie/Dvojrozhovory (Rozhovory s osobnosťami slovenskej literatúry z Dolnej zeme a zo Slovenska)*.⁸⁰ Prostredníctvom rozhovorov s väčšinou súčasných slovenských vojvodinských spisovateľov a kritikov (Michal Babiak, Viera Benková, Samuel Boldocký, Zuzana Čížiková, Michal Ďuga, Jarmila Hodoličová, Vítázoslav Hronec, Adam Svetlík), ktoré však nemajú publicistický, ale výrazný literárno-dialogický ráz, Farkašová načrtla svojrázne dejiny súčasnej literatúry vojvodinských Slovákov.

Len príležitostne v poslednom štvrtstoročí kriticky čítali slovenskú vojvodinskú literatúru Ján Maršálek (o Miroslavovi Dudkovi, Paľovi Bohušovi, Kataríne Hricovej⁸¹), Ľubica Bartalská (o Viere Benkovej⁸²), Vincent Šabík (o Vítázoslavovi Hroncovi a Michalovi Babiakovi),⁸³ Marta Součková (o Michalovi Babinkovi a Michalovi Harpáňovi),⁸⁴

⁷⁹ FARKAŠOVÁ, Etela: O stredoch a okrajoch sveta. In: *Nový život*, roč. 62, 2010, č. 3 – 4, s. 56 – 57; FARKAŠOVÁ, Etela: Poézia vojvodinského koloritu. In: *Nový život*, roč. 63, 2011, č. 1 – 2, s. 60 – 62; FARKAŠOVÁ, Etela: Z histórie vojvodinských Slovákov. In: *Nový život*, roč. 64, 2012, č. 1 – 2, s. 57 – 58; FARKAŠOVÁ, Etela: Podoby a premeny slovenskej literatúry pre deti. In: *Slovenské pohľady*, roč. 133, 2013, s. 140 – 142; FARKAŠOVÁ, Etela: Výber z básnickej tvorby Martina Prebudilu. In: *Nový život*, roč. 64, 2012, č. 1 – 2, s. 60 – 61; FARKAŠOVÁ, Etela: Kniha esejí Adam Svetlíka. In: *Slovenské pohľady*, roč. 132, 2011, č. 3, s. 138 – 140; FARKAŠOVÁ, Etela: Uchovať pred zabudnutím kultúrne dedičstvo. In: *Nový život*, roč. 64, 2012, č. 5 – 6, s. 53 – 55.

⁸⁰ BENKOVÁ, Viera – FARKAŠOVÁ, Etela: *Zbližovanie/Dvojrozhovory (Rozhovory s osobnosťami slovenskej literatúry z Dolnej zeme a zo Slovenska)*. Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum, 2015.

⁸¹ MARŠÁLEK, Ján: Spoza hraníc. In: *Knižná revue*, roč. 21, 1995, č. 17, s. 45; MARŠÁLEK, Ján: Slovo o prejedenej ceste. In: *Nový život*, roč. 50, 1998, č. 5 – 6, s. 67 – 68; MARŠÁLEK, Ján: Rozum a cit. In: *Literárny týždenník*, 1998, č. 12, s. 6.

⁸² BARTALSKÁ, Ľubica: Idylický dolnozemsý kolorit. In: *Literárny týždenník*, 2003, č. 7, s. 10.

⁸³ ŠABÍK, Vincent: Genéza literárneho kritika. In: *Nový život*, roč. 56, 2004, č. 3 – 4, s. 214 – 216; ŠABÍK, Vincent: Diagnostika doby a premien jej kultúry a umenia. In: *Slovenské pohľady*, roč. 132, 2011, č. 3, s. 152 – 154.

⁸⁴ SOUČKOVÁ, Marta: K literárnokritickej činnosti Michala Babinku alebo O literatúre. In: *Nový život*, roč. 66, 2014, č. 9 – 10, s. 46 – 49; SOUČKOVÁ, Marta: Chvála literárnemu vedcovi. In: *Nový život*, roč. 66, 2014, 11 – 12, s. 38 – 43.

Radoslav Matejov (o Michalovi Harpáňovi a Vítázoslavovi Hroncovi),⁸⁵ no tiež iní kritici, zameriavajúci sa predovšetkým na tvorbu najvýznamnejších slovenských vojvodinských spisovateľov.

V danom období bolo na Slovensku organizovaných viacero konferencií a seminárov o krajanskej, resp. slovenskej vojvodinskej literatúre.⁸⁶ Veľavravné je však to, že svoje príspevky na nich prednášali prakticky tí istí účastníci, z ktorých väčšia časť bola z Dolnej zeme, resp. z Vojvodiny.

LITERATÚRA

- ANDRUŠKA, Peter: *Literárna tvorba Slovákov z Dolnej zeme*. Bratislava : Vydavateľstvo Odkaz, 1994.
- ANDRUŠKA, Peter: *Literárna tvorba národnostných menšín*. Bratislava : Vydavateľstvo Odkaz a Filozofická fakulta UKF, 2000.
- ANDRUŠKA, Peter: *Fenomén literatúry v kultúrnych kontextoch*. Nitra : Filozofická fakulta UKF, 2002.
- ANDRUŠKA, Peter: *Slovenčina a slovenská kultúra v živote zahraničných Slovákov*. Nitra : Filozofická fakulta UKF, 2002.
- ANDRUŠKA, Peter: *Krajanská literatúra a kultúra*. Nitra : Filozofická fakulta UKF, 2003.
- ANDRUŠKA, Peter: *Osobnosti a osobitosti dolnozemskej kultúry*. Nitra : Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, 2005.
- BAKOŠ, Oliver: *Básnik a vec*. Nadlak : Vydavateľstvo KVS IVANA KRASKA a Vydavateľstvo Miroslava Demáka ESA, 2000.
- BENKOVÁ, Viera – FARKAŠOVÁ, Etela: *Zbližovanie/Dvojrozhovory (Rozhovory s osobnosťami slovenskej literatúry z Dolnej zeme a zo Slovenska)*. Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum, 2015.
- HAJKO, Dalimír: *Dozrievanie do skutočnosti a dozrievanie do sna*. Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum, 2013.
- MARČOK, Viliam: *V poschodovom labyrinte*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2010.
- MARČOK, Viliam: *Rozhovory s textami*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2011.
- ŠENKÁR, Patrik: *Slovenská dolnozemska literatúra (v teórii a praxi)*. Komárno : Univerzita J. Selyeho, 2015.

Prof. Dr. Adam Svetlík

Oddelenie slovistiky na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade

Dr. Zorana Đindića 2

21 000 Nový Sad

Srbsko

e-mail: svetlika@ptt.rs

⁸⁵ MATEJOV, Radoslav: Črta k jubileu Michala Harpáňa. In: *Nový život*, roč. 46, 1994, č. 4 – 6, s. 21 – 22; MATEJOV, Radoslav: Prechádzka v mede (...a pozor na úraz). In: *Dotyky*, roč. 7, 1995, č. 6, s. 41.

⁸⁶ Napr. medzinárodná vedecká konferencia *Časopis juhoslovanských Slovákov Nový život v kontexte slovenskej kultúry* (Bratislava, 28. – 29. október 1999); vedecký seminár *Život a dielo troch...: Vítázoslav Hronec, Gregor Papuček, Ondrej Štefanko* (Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa, 17. máj 2001); medzinárodný vedecký seminár *Literárna tvorba Slovákov v zahraničí* (Martin, 23. – 24. september 2010).